

Pedagogika realistyczna jako metafizyka kształcenia i wychowania

Koncepcja filozofii a rozumienie pedagogiki

Rozumienie rzeczywistości, jej poznawanie oraz działanie w niej poprzez postępowanie i wytwarzanie, jest niejako wyznaczane poprzez sposób myślenia pochodny sądom rozumu korzystającego z ujęć w ramach pewnych prądów filozoficznych. One to w większym lub mniejszym stopniu mają wpływ na kształtowany światopogląd oraz postawy i wybory osób w życiu codziennym, gdzie nieustannie nawiązywane są wszelkiego rodzaju relacje i podejmowane są decyzje. Należy zauważyć, że świadomość osób związana z używanymi w kulturze sposobami rozumowania filozoficznego z reguły nie jest duża, co wynika z programów nauczania, w których nie znajduje się niestety miejsca dla edukacji filozoficznej.

Szczególną rolę w społecznościach osób odgrywa nauczyciel – osoba kształcąca i wychowująca ludzi od lat najmłodszych aż do pewnej dojrzałości, obecnie niekiedy po wiek podeszły. Nauczyciel niejako „otwiera swoich uczniów na świat”, a jego podejście do uczniów zależy od przyjętej przez niego koncepcji natury ludzkiej¹. Aby ta wiedza o człowieku była świadoma i spójna musi być najpierw poznana, wybrana z pośród różnych koncepcji filozoficznych, po prostu nauczyciel powinien być dobrze wyedukowany filozoficznie pod kątem własnego zawodu. W przeciwnym wypadku zamiast kształcenia i wychowywania osób, jego praca może przypominać tresurę lub realizację sztywnych schematów, nie zawsze przystających do rzeczywistości. Ponadto pedagog nie potrafiący określić filozoficznej i ideologicznej perspektywy, z jakiej są wysuwane poszczególne propozycje programów oświatowych, nie może ani ustosunkować się do nich krytycznie, ani też przenieść ich na grunt praktyki zawodowej².

Wydaje się, że unikając chociażby prób rozstrzygnięć w tak podstawowych kwestiach jak: kim jest człowiek?, co podlega w nim kształceniu, a co wychowaniu?, jaki jest cel pedagogiki ? itp. , nie jest możliwe zbudowanie spójnego systemu edukacyjnego, a programy nauczania nie spełnią stawianych im funkcji. Odpowiedzi na powyższe pytania powinny być odniesione przede wszystkim do rozstrzygnięć filozoficznych, a nie

¹ Gerald L. Gutek, *Filozofia dla pedagogów*, Gdańsk 2007 r., s. 11.

² Tamże, s. 19.

opierać się wyłącznie na wynikach psychologii eksperymentalnej, socjologii, czy też innych nauk społecznych.

Biorąc pod uwagę cały wachlarz koncepcji edukacyjnych, które ukształtowały się w ramach konkretnych kierunków filozoficznych, należy wyciągać konstruktywne wnioski co do skutków jakie przyniosły w historii edukacji. Należałoby zatem, określić gdzie poprzez realizację różnych ideologii oddalano się od poznawania prawdy o rzeczywistości na rzecz konstrukcji i wytworów idealistycznych, które następnie okazały się sprzeczne z naturą ludzką i niszczące w skutkach dla osób i społeczności.

Ujmując historycznie, podstawowym osiągnięciem cywilizacji zachodniej było wypracowanie systemów filozoficznych³ stanowiących podstawę kultury europejskiej w której dzisiaj przyszło nam żyć. Jednym z kierunków myślowych, opartym na klasycznej koncepcji filozofii jest system filozoficzny Tomasza z Akwinu, który powstały w XIII wieku, a odkryty na nowo w wieku XX, przeżywa swój renesans, zachwycając aktualnością. Jak się okazuje rozstrzygnięcia tomizmu są dziś atrakcyjne dla wielu pedagogów na całym świecie.

Tomizm konsekwentny

Twórcą tomizmu konsekwentnego jest Prof. Mieczysław Gogacz metafizyk i historyk filozofii, jak również znakomity nauczyciel i wychowawca, który zdobył się na wysiłek uwolnienia tomizmu od kompilacji rozumowań, interpretacji czy też twierdzeń zapożyczonych z innych nauk. Tomizm konsekwentny czyli wierny treści tekstów Tomasza z Akwinu przez wnikliwe dociekanie tej treści, korzysta z drogi poznawczej poprzez obserwację wpływu bytu na władze poznawcze oraz identyfikowania przyczyn, wywołujących poznawcze skutki. Wyprowadza się zatem pojęcia szczegółowe z ujęcia pryncypiów za pomocą właściwego intelektowi rozpoznawania przyczyn i skutków⁴.

Należy podkreślić, że fundamentem jest tutaj metafizyka bytu, która skupia się na jego wewnętrznych pryncypiach przez co jest ona podstawą uzyskiwania twierdzeń o przedmiocie badań każdej dyscypliny filozoficznej oraz innych nauk. Dzięki metafizyce w egzystencjalnej wersji określa się przyczyny i skutki w danym przedmiocie, jego elementy strukturalne. Pozwala to uniknąć błędu idealizmu teoriopoznawczego czy

³ Termin *filozofia* stanowiący połączenie dwóch słów „miłość” oraz „mądrość”, którego dokonali starożytni Grecy wskazuje na umiłowanie mądrości. Mądrości klasycznie rozumianej jako umiejętność wskazywania na przyczyny rozumiane w szerokim ujęciu. Wówczas kluczowym okazywała się próba odpowiedzi na pytanie „dlaczego?”, podczas gdy na dalszy plan schodziły pytania „co?” i „jak?”.

⁴ Por. Mieczysław Gogacz, *Platonizm i arystotelizm*, Warszawa 1996, s. 94 i nast.

gnozeologizmu, ponieważ opiera się na poznawanym bycie, na rzeczywistości nie na jego ujęciach, myślach czy wytworach.

Pedagogika jako nauka filozoficzna

W ramach tomizmu konsekwentnego wskazuje się na autonomię pedagogiki jako nauki filozoficznej⁵, z jednej strony w pełni odrębnej ze względu na swój przedmiot, z drugiej zaś powiązanej głównie z antropologią filozoficzną i etyką oraz filozofią bytu jako podstawą realizmu.

Szczegółowe określenie zasad pedagogiki staje się tu wezwaniem do wierności prawdzie i dobru. Wyznaczone nim postępowanie ma pomagać prowadzonym wychowankom by poprzez kształcenie i wychowanie nabywali sprawności i cnót, zmieniali swoje myślenie i postępowanie, w konsekwencji zaś chronili wartości rozumiane jako wzajemne powiązania osób, unikając w kulturze tego, co fałszywe i błędne oraz otwierali się na prawdę i dobro w bytach.

Pedagogika staje się tu metafizyką kształcenia i wychowania, wierną prawdzie o człowieku i zgodnie z nią wskazującą, jakie działania należy wybierać, aby chronić osoby, ich wzajemne powiązania w środowisku gdzie oprócz ludzi sytuuje się również Byt Pierwszy.

Pedagogika dotycząc zasad wychowania i wykształcenia sytuuje się w grupie nauk filozoficznych ponieważ wskazuje na przyczyny proporcjonalnych sobie skutków. Jej własny, specyficzny przedmiot to - zasady wyboru szczegółowych czynności mających służyć wykształceniu i wychowaniu.

Dzięki oparciu na metafizyce, pedagogika staje się nauką realistyczną, nie myli bytów z wytworami, relacjami czy cechami drugorzędnymi, które funkcjonują w kulturze. Odniesienie się w pedagogice do człowieka za pomocą zdań metafizyki umożliwia wychwycenie w nim elementów podlegających kształceniu i wychowaniu. Realistyczna pedagogika czerpie tu z metafizyki człowieka informacje pozwalające odpowiedzieć na pytania: *co można usprawnić, wykształcić, wychować?*

Drugim z filarów takiej pedagogiki jest etyka, swoiście skierowana na ochronę osób, jako bytów jednostkowych w których istocie akt istnienia urealnia intelektualność, wprost odnosząca się do metafizyki człowieka i jednoznacznie wskazująca cel – ku czemu wychowywać. Etykę tą stanowi ustalenie, które z działań ludzkich chronią

⁵ Por. D. Pełka, *Pedagogika jako dyscyplina filozoficzna w ujęciu Mieczysława Gogacza*, w: *Studia Philosophiae Christianae* Warszawa 2/2006, s. 87.

zgodnie z prawdą dobro osób. Określenie tych działań jest wskazaniem na normy wyboru działań chroniących.

Principia pedagogiki

Wykształcenie⁶ i wychowanie⁷ realizują się w ramach pedagogik: ogólnej i szczegółowej. Wśród pryncypiów tej pierwszej znajdują się: mądrość, wiara i cierpliwość, które jako realne przyczyny powodują realne skutki w bytach.

Mądrość jako usprawienie intelektu, jest rozumiana od strony pedagogiki jako zasada wyboru czynności, które każde z działań opierają na prawdzie i dobru, jako przejawów istnienia bytu, podmiotujących relacje osobowe. Mądrość bowiem czyni poznanie i ludzkie decyzje sposobem chronienia osób.⁸ Wiara - relacja zaufania opiera się na prawdzie, będącej własnością istnienia, udostępniających się sobie osób. Dzięki temu odczytujący prawdę intelekt może uczestniczyć w relacji poznania.

Cierpliwość, jako sprawność woli jest w pedagogice zdolnością do powtarzania w człowieku doznawania dobra w celu utrwalenia relacji nadziei, skłaniającej do trwania w powiązaniach z osobami w miłości i wierze.⁹

Principiami pedagogiki szczegółowej są zasady: pokory, posłuszeństwa, wiary, umartwienia oraz ubóstwa. To dzięki nim człowiek może czerpać z kultury¹⁰ to co prawdziwe i dobre, wystrzegając się fałszu i zła. Dokonuje się to dzięki mądrym i prawemu wychowawcy, który wspomaga w wyborze prawdy i dobra (zasada pokory), któremu wychowanek musi zaufać (zasada posłuszeństwa) oraz uwierzyć (zasada wiary). Wychowanek, mimo częstego pozoru atrakcyjności, musi zgodzić się na odrzucenie fałszu i zła (zasada umartwienia) oraz kierować się w życiu raczej do osób niż rzeczy (zasada ubóstwa) które mają osobom przede wszystkim służyć.

Kluczowym jest tu jednak fakt, iż wychowanie opiera się przede wszystkim na relacji miłości, bez której każdy proces dydaktyczny może w łatwy sposób przerodzić się w formę tresury.

Podsumowanie

⁶ Wykształcenie polega na nabywaniu sprawności trafnego rozpoznawania bytów w ich wewnętrznej strukturze, oraz w rozpoznawaniu przejawów istnienia i istoty, które współstanowią każdy byt.

⁷ Wychowanie jest tu sprawnością trwałego wiązania człowieka z prawdą i dobrem.

⁸ M. Gogacz, *Osoba zadaniem pedagogiki*, Warszawa 1997, s. 80.

⁹ Tamże, s. 49.

¹⁰ W rozumieniu tomizmu konsekwentnego kulturę definiuje się w dwóch aspektach: *podmiotowym* - jako zespół wewnętrznych usprawnień intelektu i woli człowieka, uzyskanych na skutek wykształcenia i wychowania oraz *przedmiotowym*, gdzie kultura jawi się jako zespół dzieł wyrażających mądrość i prawość bądź też fałsz i zło. Por. M. Gogacz, *Podstawy wychowania*, Niepokalanów 1993, s. 36.

Efektym wychowania opartego na realistycznej pedagogice jest wewnętrzna harmonia kształconego i wychowywanego człowieka, pozwalająca podporządkować wolę intelektowi, natomiast uczucia i emocję temu, co intelekt ukazuje jako prawdziwe, a wola odbiera jako właściwe dla siebie dobro. Skutkami wychowania i kształcenia są zatem *humanizm* pozwalający na szacunek i ochronę godności ludzkiej osób oraz *metanoia* dzięki której wychowanek potrafi odrzucić odkryty błąd i pójść za tym co lepsze, prawdziwe i dobre.